MARE CZECH

Nakladatelství Mare-Czech představuje titul:

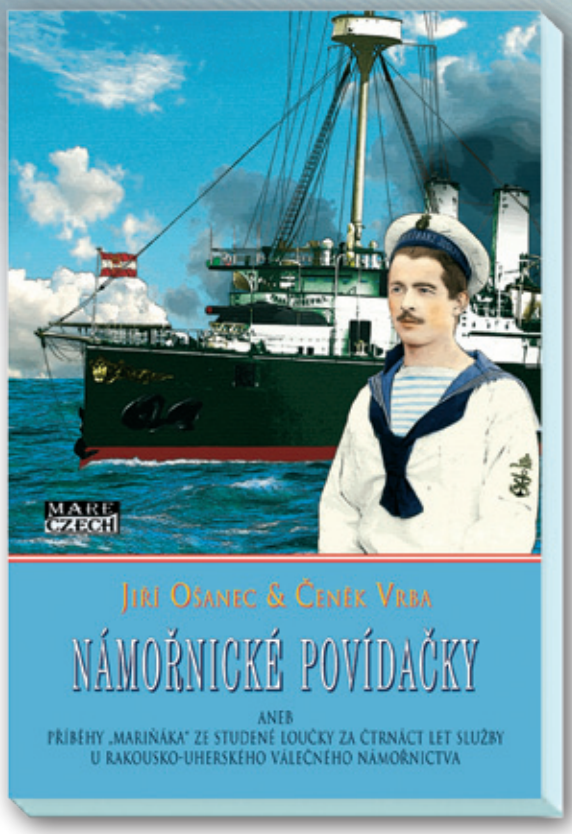

Jiří Ošanec - Čeněk Vrba
Námořnické povídačky
aneb čtrnáct let služby
u rakousko-uherského námořnictva
– příběhy „mariňáka" za Studené Loučky.
počet stran 296
Fotografií a ilustrací 366
vazba brožovaná
běžná cena včetně DPH cca 399 Kč,
ISBN: 978-80-86930-55-8

Číslovaná limitovaná série s originálem podpisu autora

Publikace vychází
v limitované číslované
edici s podpisem autora.

Knížka mohla vzniknout jen díky souhře šťastných okolností. Autor vzpomínek, vysloužilý rakousko-uherský námořník Čeněk Vrba (1888-1968), by se jistě divil, že dostaly právě tuto podobu. Rád své příběhy, které sám nazýval „povídačkami", vyprávěl a inspiroval tak svého staršího syna Čeňka k tomu, že je nakonec nahrál, aby zůstaly zachovány i potomkům. Nahrávalo se v roce 1962 ještě na starý cívkový magnetofon. Vypravěči tehdy bylo 74 let. Když syn Čeněk v roce 1968 emigroval, dostaly se s ním nahrávky až do Kanady. V osmdesátých letech minulého století jsem získal jejich kopii na magnetofonové kazetě. Stáří původní nahrávky i kopírování způsobily zhoršení kvality už tak nedokonalého zápisu. Bylo třeba přepsat mluvené slovo do písemné podoby, což se podařilo až po mnohonásobném poslechu. Korektury jsem pak dělal ještě podle digitálního přepisu nahrávky, při němž

se podařilo, za cenu zkreslení, původní zvuk poněkud vylepšit. I tak se ale nepovedlo přepsat úplně vše.

Dlouho jsem přemýšlel, zda bych měl vyprávění publikovat v autentické podobě, nebo zda bych je měl pro tento účel literárně „učesat“. Nakonec zvítězila první varianta. Tam, kde vypravěči nebylo přes opakovaný poslech rozumět, nedoplňoval jsem chybějící slova, ale použil jsem značky v podobě tří pomlček. Tři tečky pro změnu znamenají váhání, formulaci myšlenek, hledání vhodného obratu. V závorkách jsou uváděny nepříliš časté vstupy syna, manželky i jednoho z vnuků, nikoliv však všechny. Jsou většinou zařazeny jen ty otázky či glosy, na něž vypravěč nějak reaguje. Snažil jsem se zachovat co nejvíce z původní atmosféry „povídaček“. Jejich zvukový originál má ovšem své přednosti. Zachycuje i bití hodin, mytí nádobí (vzpomínalo se v kuchyni), štěkot psa i vzdálený hlas kozy, připomínající, že by měla být podojena. Ale i tak snad něco z oné atmosféry zůstalo.

Jiří Ošanec (1947) je absolventem filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, obor dějepis-filozofie. Působil jako učitel. Od roku 1990 je profesionálním genealogem. Je autorem více jak dvou stovek příspěvků k regionálním dějinám a vystěhovalectví, medailonků významných osobností, článků věnovaných drobným památkám, hlavně smírčím křížům, a také rodopisu. Publikoval nejen u nás, ale i v USA, na Slovensku, v Polsku, ve Velké Británii a v Chorvatsku. Je také spoluautorem knížky Ze slezské vísky plavčíkem u maríny, která vyšla v nakladatelství Mare-Czech v roce 2011.

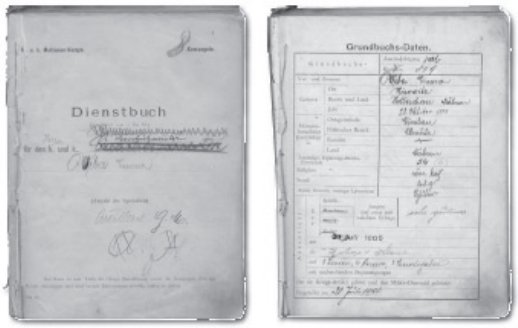

Úvodní stránky Čeňkovy služební knížky.

mne natolik, že jsem dokonce jeden čas uvažoval o námořní kariéře. Nakonec se ze mne stal historik, ale láska k moři zůstala.

K základním pramenům, které jsem při psaní použil, patří dochovaná Vrbova služební knížka (*Dienstbuch*) z let 1906–1918, opis jednoho z kmenových listů a také, pokud jde o fakta, poněkud méně spolehlivý koncept dopisu Ministerstvu národní obrany (dále jen MNO) z listopadu 1919, v němž Vrba zdůvodňoval svou žádost o povýšení do hodnosti zbrojního poručíka. Ten se dochoval ve třech, jen v drobnostech se lišících variantách. Našly se také koncepty Vrbových příspěvků do novin a byly nalezeny i otištěné výsledky jeho dopisovatelské činnosti. Dochoval se také bohatý obrazový materiál,[2] nějaká korespondence,[3] osobní doklady a několik suvenýrů z cest. Některá fakta vydaly archivy a vědecká knihovna. Mnohé informace přidali pamětníci, které jsem vyzpovídal ještě v pravý čas. Podařilo se tak vytvořit mozaiku životního příběhu jednoho rakousko-uherského námořníka, okořeněnou jeho vlastními vzpomínkami.

2 Nepočítaje duplikáty, dochovala se víc jak stovka fotografií zjsatých s Vrbovým pobytem u *marine*.

3 Soustředil jsem v originále i v kopiích kolem 110 pohlednic, korespondenčních lístků a dopisů, které byly Čeňkem Vrbou odeslány, nebo byl naopak jejich adresátem v době služby u námořnictva. Bylo jich jistě ještě mnohem víc. Čeňkův starší syn tvrdil, že existoval jakýsi dámský kufřík se stovkami pohlednic, které posílal jeho otec z cest po světě. Ten se ale někde ztratil.

Studená Loučka, školní rok 1900/1901 – Čeněk v šestém roce povinné školní docházky (zcela vpravo nahoře).

Čeňkův rodný dům – Vizovice čp. 417 na archivním snímku vzniklém po roce 1899 (Peřinka, 1907, s. 65) a na fotografii autora z roku 2012.
Dům se nachází v dolní části vizovického náměstí, jen pár kroků od potoka Lutoninky.

Studená Loučka (německy Kaltenlautsch) kolem roku 1904, tedy v době, kdy ji Čeněk opouštěl, a zájezdní hostinec, z něhož odešel do světa, zhruba v téže době (archiv autora).

Ale co se stalo! Náš táta mi to zatrhl. Vážně mi řekl: „Kolářem se učit nebudeš, ale půjdeš do námořnické školy a budeš matrosem.[14] *Mám tam ve Vídni kamaráda z vojny a ten mi slíbil, že mi pomůže, když budu něco potřebovat.“ Na tom už se nedalo nic změnit.*

A tak to netrvalo dlouho a naší mě vypravili „na moře“.[15] *Spakovali mi trochu prádla, přidali pár buchet, abych neměl cestou hlad, dali peníze na jízdenku a obálku s dopisem pro onoho přítele ve Vídni. Abych vypadal jako opravdový chlap, dal mi otec ještě balíček cigaret. Znovu mi připomněl, že ten dopis nesmím ztratit, abych si na něj dal zvláště dobrý pozor.*

14 Kolářem se pravděpodobně učil už Čeňkův starší bratr Vilém. Bylo to řemeslo, které mělo v rodině tradici. Kolářem byl totiž i dědeček z otcovy strany.

15 Čeňkově odchodu k *marine* předcházela ovšem, jak už bylo řečeno, ještě návštěva měšťanky.

KAPITOLA DRUHÁ

PRVNÍ DEN NA ŠKOLNÍ LODI

Byl jsem ještě v civilu, když mě ten profous[21] *zavedl na palubu. Tam už byli nastoupení mladí kluci v uniformách jako při apelu. Profous mě představil, už ani nevím, co říkal. A teď si představ – v té skupině mladých námořníků byl jeden takový nápadný hromotluk. Byl to Dalmatinec. Z ničeho nic přistoupil ke mně. Cosi brblal a než jsem se nadál, strhl mi z hlavy čepici a hodil ji obloukem do moře.*

To mě hrozně dožralo. Představ si, nová čepice a do moře! A ta ostuda! Vztekem jsem se nevěděl. Chtěl jsem ho zřezat, ale on byl moc vysoký, tak jsem to udělal jinak. Skočil jsem na něj a zakousl jsem se mu do krku. Víš, tam, kde měl tu krční žílu. To víš, krvácel pořádně a hned musel na marodku. To nikdo nečekal. A tak jsem měl od té doby od něho pokoj a nikdo si už na mě netroufal.

Víš, oni tam mezi námořníkama byli různí takoví, co si dělali srandu z mladých a nezkušených. Představ si, že takový starý mazák třeba poslal mladíka pro tabák, dal mu pět grejcarů a požádal ho, aby mu přinesl tabák a šest grejcarů zpátky. Nebo nutili mladé kluky nastoupit do řady a na povel choďt do moře. Mně se nic takového nikdy nestalo. Já bych jim dal! No jak říkám, mě nikdo od té doby neobtěžoval ani se neodvážil dělat si ze mě prču.[22]

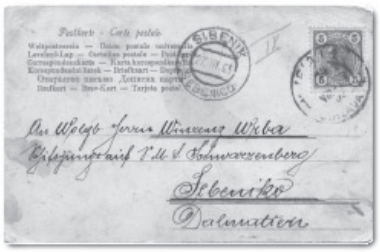

Lístek od bratrance, který dorazil za Čeňkem na „Schwarzenberg" do Šibeniku 27. března 1905.

21 Poddůstojník, mající na starosti tresty a vězněnní námořníků, kteří se provinili. Obecně vězeňský dozorce, zvláště vojenský.

22 O námořních zkrutech, kterým museli připravovali nejednu hrozkou chvilku, měl Čeněk řadu historek. Ve svých vzpomínkách je ale detailně nezaznamenal.

Školní loď „Schwarzenberg" (ex „Laudon") u mysu Kulina na Mandalině. Fotografie byla otištěna v knize Darka Gulina Ratna luka Šibenik, Šibenik 2011, s. 74.

Fotografie „Albatrosu" z archivu Ing. Jiřího Tomise. Pochází z pozůstalosti jeho dědečka Františka Buriana.[23]

23 František Burian (1887–1959) byl rovněž absolventem *Schiffsjungenschule*. Obrázek „Albatrosu" měl zarámovaný a pověšený na zdi. Měl najednu ze školních plaveb na této lodi několikrát vzpomínky, které zachytil v roce 1943 jeho kolega František Lněnička a které pak o jednačtyřicet let později publikovala i s Burianovým medailonkem Lněničkova dcera Jarmila Urbanová v knize Brněnští mariňáci (2004). Byty i se dvěma Burianovými fotografickými vizitkami, přistižený v knize Jiřího a Františka Očenášových Ze slezské vísky plavčíkem u mariny. Burian jako Čech, který asi musel absolvovat v poddůstojnické škole v Šibeniku-Mandalině i jazykovou přípravku, prožil zřejmě na „Schwarzenbergu" tři roky. Odveden byl asi v roce 1905 a odsloužil sířest let povinně

KAPITOLA TŘETÍ

Nachgefolgte Grundbuchs-Veränderungen,

wie Beförderungen, Qualifikations Zuerkennungen, Rückversetzung, Superarbitrierung, dauernde Beurlaubung, Versetzung in Reserve, Verehelichung, Beteilung mit der Dienstes-Prämie etc. etc.

Charge (Sold-Klasse)	Veränderung	Wann erfolgt	Betreffender Befehl	Unterschrift des Kompagnie-Kommandanten (Gesamt-) Detail-Offiziers
Abat. I. Cl.	vom Schiffsjungen assentiert	31/7 1906	Schiffsjungenschule 31/7.06	Krušvary.
4 1. "	zum Zimmermann	16.3.5.[illegible]	[illegible] 336	
4 1. "	zum Zimmermann	22/12 1906	[illegible] 22/12 1906	Manchutter
4 1. "	T. G. T. W.	11/1	[illegible] W. [illegible]	
4 1. "	zum Zimmermann	07.	[illegible] 1907	
4 1. "	transferiert 4 Zug 8 Komp	15/1 1907	K.B. Nr. 15	
Gefr.	befördert	[illegible]	[illegible]	
5	A. E.	[illegible]	[illegible]	
5	zum Matr.	07.	[illegible]	
4	Gehaltszulage	1/10 08	detl. Sch. K.B. 196	
4	Prämie a [illegible]	1/11 "	[illegible]	
4	Prämie a [illegible]	1/ 1909	[illegible]	
a. V.		1.5.	[illegible]	
Quartier	befördert	1909.	[illegible]	

(*Turmgeschütz-Vormeister*). Náplavník lodních děl, též předstřelec, ve slangu českých námořníků *formajstr*,[35] byla určitá dělostřelecká profese. Označení služebního zařazení (*Detaildienste*) doplňovalo hodnost, která zatím zůstávala beze změn – námořník I. třídy.

Jak vypadala námořní pevnost Pula v době, kdy zde sloužil Čeněk, popsal v roce 1907 hezky spisovatel Ignát Hermann (1939, s. 139–141) ve svých cestopisných črtách. Zavítal sem při plavbě Jaderským mořem. „Teď, když Pulj ležela před námi v plném jase slunečním, litovali jsme skoro toho, že se na ni nemůžeme lépe podívati, aspoň den se v ní zdržeti, neboť vzbuzovala dojem přívětivého a rušného města, ač bývá líčena vždy jako pouhý tábor vojenský a námořnický, beze všeho půvabu. Ale bylo již pozdě, a my musili dále. Litovali jsme nejvíce, že se nemůžeme pokochati pohledem zblízka na zbytky staveb římských, velikolepou arénu, chrám Augustův, vítěznou bránu římského tribuna Sergia Lepidia. Ani

Modlitební knížka, s níž později volnomyšlenkář Vrba navštěvoval námořní kostel v Pule (foto autor).

Detail portálu hlavního vchodu bývalého námořního kostela v Pule (foto autor, 2009).

35 Bývalý rakousko-uherský námořník Jaroslav Škába (2006, s. 35) překládal *Vormeister* jako dělovoda.

MEZI „ARCIVÉVODOU BEDŘICHEM“ A „ADRIÍ“

Jak sám Čeněk napsal ve svém dopise MNO, byl po skončení druhého z kurzů zařazen do posádky zbrusu nové bitevní lodi (*Schlachtschiff*) **„Erzherzog Friedrich“** jako dělostřelecký náplavní u věžních děl ráže 19 a 24 cm. Služební knížka potvrzuje jen devatenáctky, 24 *Turmgeschütz* je škrtnuto. Ve výzbroji lodi byly mimo menších děl čtyři 24 cm kanóny a 12 děl ráže 19 cm, z nichž většina – celkem osm – nebyla umístěna ve věžích, ale v kasematách. Vrba však mluví výslovně o věžních dělech.

Šlo o lod' typu (třídy) ‚Erzherzog Karl',[38] která měla spíše parametry silného pancéřového křižníku než *předdreadnoughtu*, za nějž byla vydávána. Byla pojmenována po arcivévodovi Friedrichu Ferdinandu Leopoldovi von Österreich (1821–1847), nějakém veliteli rakouské *marin*y. Na vodu byla spuštěna koncem dubna 1904 v Terstu, kde byla její stavba započata už v říjnu 1902. Lod' stavěla firma *Stabilimento Tecnico Triestino* v loděnici San Marco. Dokončována byla od prosince 1905 do ledna 1906 v Pule, do služby vstoupila až 31. ledna 1907. Lod' o výtlaku 10 600 tun měla celkovou délku 126 m, šířku 22 metrů. Dosahovala rychlosti 20 uzlů,[39] tj. asi 37 km za hodinu. Posádku tvořilo kolem 750 mužů.[40] Čeněk byl na ‚Arcivévodu Bedřicha' vystrojen už 12. a službu nastoupil podle služební knížky **13. ledna 1907** (v dopise MNO píše, že 10. 1.), tedy ještě dříve než lod' oficiálně převzalo námořnictvo, a sloužil zde po dvě období. To první skončilo **19. září 1907**.

O tom, co se kolem ‚Arcivévody Bedřicha' dělo, podává detailní informace kompilace nějakého kapitána maďarského obchodního loďstva Andráši Veperdiho (*www.mateinfo.hu/Battleships.pdf*). Námořníci s novou

Vlevo: Vrbova sólová fotografie z doby, kdy sloužil na „Arcivévodu Bedřichovi“ (1907). Táhlo mu tou dobou na devatenáctý rok.

38 „Arcivévoda Karel' byl založen v červenci 1902 v Terstu, spuštěn na vodu byl v říjnu 1903 a do služby vstoupil v červnu 1906.

39 1 uzel se rovná 1 námořní míli (1 852 m) za hodinu. V literatuře udávaná rychlost nemusí být jednotná. Lišila se rychlost vypočítaná z výkonu strojů od rychlosti skutečně dosahované, ta pak byla jiná za standardních nebo za mimořádných podmínek a snižovala se u starších lodí.

40 Údaj o počtu a stavu posádky je opět jen přibližný. Jedna věc je, najak velikou posádku byla lod dimenzována a druhá pak, kolik mužů nakonec na palubě skutečně bylo. Zvlášť velký byl rozdíl mezi stavem posádky v míru a za války nebo v případě dlouhých zahraničních plaveb.

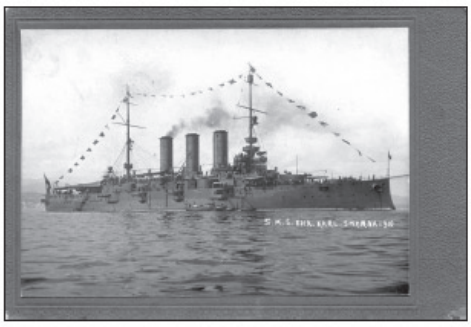

„Arcivévoda Karel“ – první z řady „Arcivévodů“ – ve Smyrně v roce 1910. Lod zde kotvila mezi 21. březnem a 24. dubnem. Fotografii dostal Čeněk, který tehdy dlel v Pule, v červnu téhož roku od přítele V. Horáka.

K této fotografii Jiří Novák poznamenal, že jde nejspíš o formaci rakousko-uherských obrněnců s bitevní lodí typu „Erzherzog Karl“ v popředí.

Soudě podle pasparty, patří tento snímek k předchozímu. Před jakým kostelem se neznámí námořníci nechali zvěčnit, se nepodařilo zjistit.

které schraňovala mezi svatými obrázky Čeňkova matka, byly darem jejího syna z této cesty. S velkou pravděpodobností to můžeme tvrdit o kovovém přívěsku s motivem kaple údajného Ježíšova hrobu, která se nachází v interiéru jeruzalémského chrámu Božího hrobu. Mladý námořník si uschoval také výstřižek z vídeňského obrázkového týdeníku Das Interessante Blatt s obrázkem skupiny rakousko-uherských *martiláků* a jejich velitelů před islámskou svatyní na Chrámové hoře v Jeruzalémě. Zřejmě je na ní zachycen i on, novinová fotografie ale není dost ostrá, abychom to mohli potvrdit.

Čeněk si uschoval ze zmíněných novin asi jen ten obrázek, nikoliv už připojený článek. Novináři na něm označili a popsali osm nejvýznamnějších osobností v popředí. Číslo 1 označuje kontraadmirála Luziana

Námořníci z „Arcivévody Bedřicha“ – Čeněk sedí uprostřed vlevo, pod ním leží jeho budoucí švagr František Ošanec. Fotografie vznikla na palubě lodi časně zjara roku 1907.

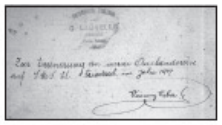

Detail textu z rubu fotografie – Čeněk si sem napsal: „V upomínku na moji zahraniční cestu na Arcivévodovi Bedřichovi v roce 1907“.

Dobová pohlednice Smyrny (archiv autora).

vlnu fotografování v rakousko-uherských branných silách tato medaile vyvolala! Asi proto, že se k ní dostal v podstatě kolekcí.

Čeněk poslal tuto fotografii před Vánoci jako pohlednici svému otci. Píše, že jsou zde všichni jeho kamarádi, konkrétně se zmiňuje o nějakém Herbstovi (na snímku vpravo od něj) a Vyrvolovi z Moravské Ostravy (vlevo od Čeňka)[56] a zdůrazňuje, že všichni ostatní jsou Češi.

Pět českých kamarádů se mu tou dobou ozývá z Terstu. V adrese jej titulují jako c. k. námořního poddůstojníka. Jeden z nich – jakýsi Zahrádka – se podepisuje sebekriticky, čteme-li správně, jako ‚c. k. gauner'.

Císařovo výročí nezůstalo nepovšimnuto ani doma ve Studené Loučce. Oslavy 60. výročí panování Františka Josefa I. se konaly, jak se dočítáme

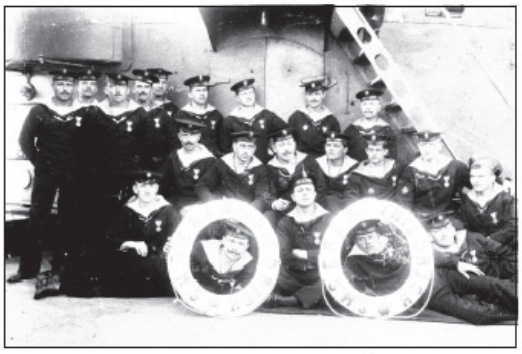

Vyznamenaní námořníci na lodi „Arcivévoda Bedřich“. Čeněk sedí nad pravým záchranným kruhem.

56 Josef Vyrvol byl dobrý kamarád nejen Čeňka Vrby, ale i Františka Ošance. V almanaších válečného námořnictva se neobjevuje a nepodařilo se mi o něm zjistit nic víc, než že za první republiky nebyl členem ostravské odbočky Československé obce bývalých námořníků a válečníků národního odboje na Jadranu. Můžeme jej ale ztotožnit s klidným svědomím s Josefem Wyrwolem, narozeným 27. července 1886 (Zč. Opava, Státní matrik, sign. MO I 27, fara Moravská Ostrava, matrika narozených 1883–1887, fol. 256). V Moravské Ostravě tehdy totiž žila jediná rodina toho jména a tento Josef i věkově odpovídal oběma výše zmíněným kamarádům. Jeho rodiče měli polské kořeny. Otec přišel do Ostravy pracovat jako hutník. Josef se už alespoň částečně mohl být Čechem. Ještě za první republiky vystoupil

v obecní kronice, rovněž přímo 2. prosince 1908. Po slavnostní mši se členové obecního zastupitelstva, hasiči, školní mládež s učitelským sborem a obecní školní radou, jakož i mnohé další složky, mezi nimiž jsou výslovně jmenováni i veteráni starého Vrby, vydali v průvodu z kostela do školy, ozdobené prapory. Tady vyslechli projev pana nadučitele a poté vlastenecké písně a básně v podání žáčků první třídy. Dětem se rozdávaly obrázky, jubilejní stužky, ale i chlebíčky a párky, takže závěrečná hymna v jejich podání zněla jistě velmi spokojeně. „Mohutně zapůsobila oslava na přítomné a u mnohých se objevily slzy v očích během oslav, jakož i při intonaci závěrečného zpěvu Zachovej nám Hospodine našeho císaře, naši zem," napsala o oslavách ve Studené Loučce zábřežská Deutsche Wacht z 18. prosince 1908. Z článku se dozvídáme navíc i to, že v předvečer oslav byla obec slavnostně iluminována. „Každý musel být dojat, když procházeje obcí viděl osvětlená okna i v těch nejmenších pokojíčcích." O tom, jak hluboce lidé císařovo výročí prožívali, svědčí i vyšívaná dečka, o kterou se zasloužil někdo z Čeňkových blízkých.

Doma ve Studené Loučce uctili císařské jubileum touto dečkou.

Možná by Čeněk uvítal, kdyby nadřízení přidali k medaili ještě nějakou dovolenou. Ale nic takového se nekonalo. O Vánocích 1908 psal Čeňkovi,

Tito chlapci z „Arcivévody Bedřicha" se nechali s čerstvou pamětní medailí z roku 1908 vyfotografovat v Dubrovniku. Zleva Čeněk Vrba, Josef Vyrvol a jejich neznámý chorvatský přítel.

z katolické církve a po druhé světové válce si nechal příjmení úředně změnit na Vyrvol. Pokud jde o Čeňkova přítele Herbsta, setkáváme se s ním pravděpodobně na s. 700 námořního almanachu za rok 1916. Je zde totiž dva řádky pod naším Čeňkem uveden jakýsi Richard Herbst, ročník 1888 (jako Vrba), který ale do služby nastoupil už o rok dříve, tj. v roce 1905. Ve stavu důmistrů byl, stejně jako Čeněk, od 1. září 1915. Z almanachu 1918 (s. 605) zjišťujeme, že do konce roku 1917 získal následující medaile: Vojenský služební odznak 2. třídy, Vojenský jubilejní kříž z roku 1908, Pamětní kříž za účast v mobilizaci 1912–1913 a Železný záslužný kříž s korunou na stužce k medaili za statečnost.

Nevábně vyhlížející rodný dům Janko Vukoviće v Jezerane při staré Josefínské silnici přes pohoří Mala Kapela a pamětní deska, umístěná na domě v roce 1994 (foto autor, 2011).

Vitrína v námořním oddělení Vojenského historického muzea ve Vídni, věnovaná Janko Vukovićovi de Podkapelskimu s pamětní deskou, umístěnou původně v Pule. Deska s téměř totožným textem byla nově umístěna na stěně hřbitovní kaple na pulském námořním hřbitově (foto autor, 2008 a 2010).

Vukovićovou vdovou Elou. Nachází se dnes ve vídeňském Vojenském historickém muzeu (*Kriegsgeschichtliches Museum*). Na tě nově, kterou nalezneme na pulském námořním hřbitově, i na oné jezeranské jsou chyby.

64 Starý kolesový parník (*Raddampfer*) o výtlaku 650 tun, vyzbrojený jen přídělnými děly.

65 Jméno panujícího císaře nesla i jedna z lodí rakousko-uherského obchodního námořnictva. V této souvislosti bych rád upozornil na zavádějící knižní titul trojlístku amerických editorů (Suthono, Tennoe, Hanssonow), kteří pod titulem SMS Kaiser Franz Joseph I vydali soubor článků z Wikipedie, týkajících se povětšinou Rakousko-Uherska a jeho válečného námořnictva. Změněnému křižníku je věnován jen prvních pět z nich. Pro majitele počítače s internetem je tato publikace v současné době v podstatě bezcenná!

Někteří z účastníků plavby s Čeňkem, sedícím vlevo od tabule. „Šanghaj – Čína, Na památku naší služby na Dálném Východě", čteme na ní. Námořníci mají na uniformách jubilejní medaile z roku 1908.

Suezský průplav na pohlednici, kterou Čeněk poslal příbuzným do Znojma (archiv Antonína Peniška) a výhybka na Suezském kanálu o 95 let později. Z kapitánského můstku obchodní lodi „Four Euro" fotografoval Ing. Jiří Tomis (2005).

Pohlednice Šanghaje z roku 1912. Čínanka Tina Ho přečetla text v rámečku jako Sichuan Bei Lu (Sičuanská severní cesta). Ulice dosud v Šanghaji existuje, kulisy se však změnily k nepoznání.

No tak tam byl odsouzen. Představte si, jaký to byl rozsudek! On dostal k placení té vdově patnáct mexických dolarů[103] *– to je jako dvacet korun. (Manželka: No jo, tehdy!) No dobrá, kdyby to bylo dvacetkrát tolik, no copak to je, no a... (syn: Najednou, jednorázově nebo měsíčně?) Jednorázově, to se mu stahovalo z gáže, on měl dost služnou tuto..., gáži. Copak to bylo, to měl za měsíc zaplacený! No a to dostala ta vdova. A teď krom toho ještě dostal jako trest tři měsíce vězení, těžkého vězení na pal..., pod palubou a degradaci. No a co to bylo, vždyť to je lidský život, prosím tě... No tak to skončilo.*

No a teďka jak se to stalo, tak velitel byl velice rozhořčen nad tím, že to zrovna musel zrovna náš člověk udělat, poněvadž my jsme měli dost dobrou pověst tady, v cizině, tak se tak chovali dost služné a najednou taková

103 Mexické dolary byly tehdy v čínských přístavech nejběžnějším platidlem. J. Marek (2003, s. 32) cituje vzpomínku jednoho z českých námořníků, sloužících v Číně, podle níž měl rakousko-uherský důstojník měsíční žold kolem 36 mexických dolarů.

Lod v popředí určil Jiří Novák jako německý křižník typu „Königsberg“, s nejvyšší pravděpodobností „Nürnberg“ po roce 1910, vyfotografovaný v Šanghaji, kde tato loď sloužila německým zájmům. Zdá se, že Novák měl dobrý odhad, neboť právě z „Norimberka“ byli hoši na dalším obrázku z pozůstalosti Čeňka Vrby.

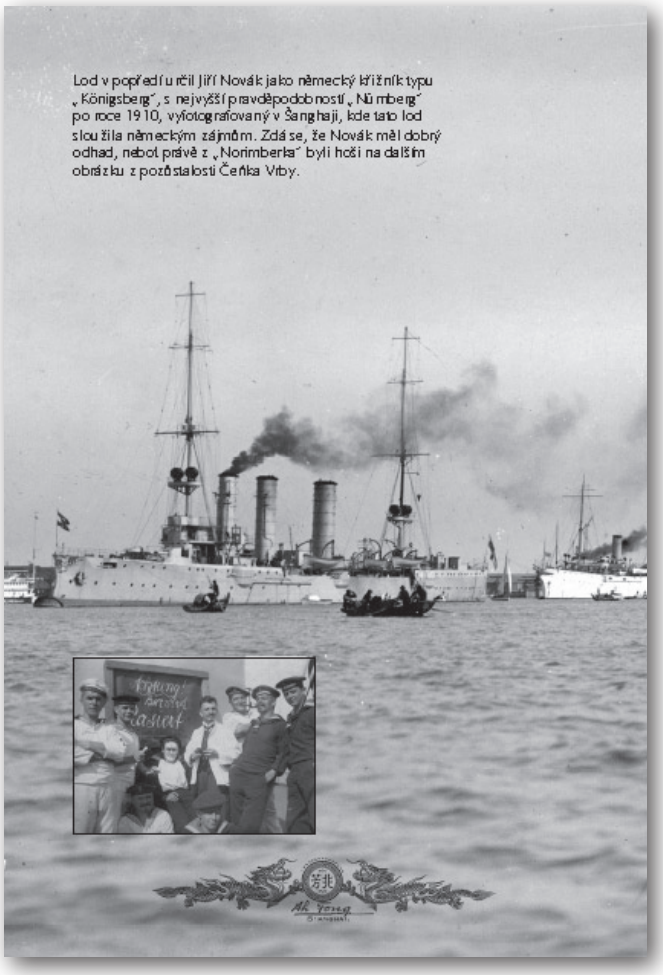

„Veselá sedma“ dezertérů vzpomíná na křižník „Kaiser Franz Joseph I.“ na dny 16.–18. listopadu 1910, které strávili v Šanghaji mimo svou loď. Na fotografování se stylově vyzdobili jubilejním křížem z roku 1908.[11]

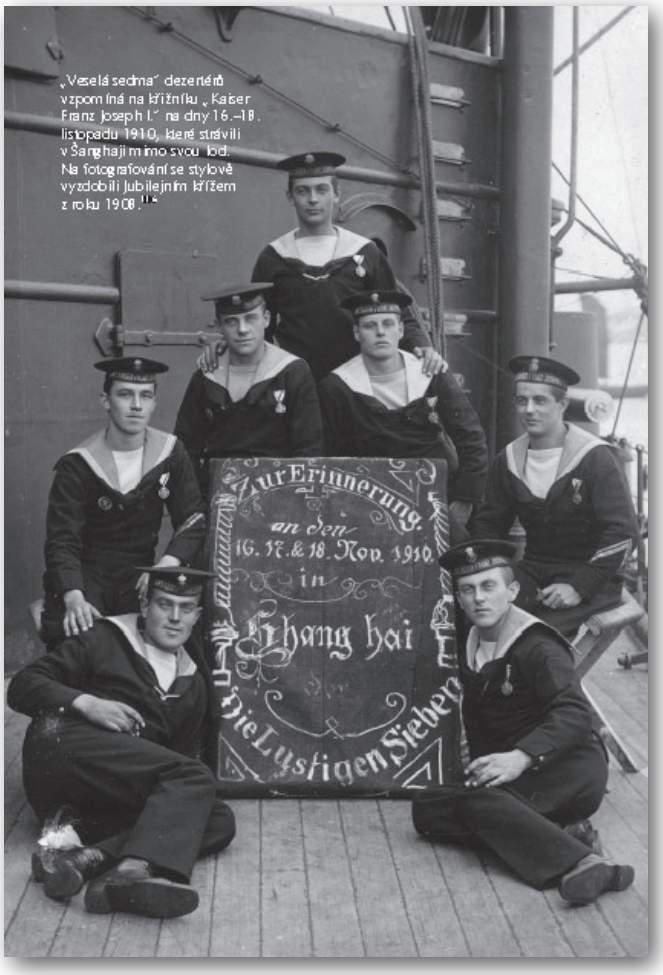

z křižníku hned 16 námořníků! Z nich tři se sami vrátili. Začalo to už na cestě do Číny v Kolombu a v Singapuru a pokračovalo v Číně. Jeden námořník dal *Kriegsmarine* vale také v Japonsku (Sieche, 2002, s. 43). Dezerce z válečných lodí v cizině mohly být docela dobrým měřítkem toho, jak se s mužstvem zacházelo.

Pravdu má Čeněk i v tom, že byl nakonec za pokus o dezerci povýšen! Nižší poddůstojnickou hodnost *Bootsmannsmaata* (česky nálodní) měl, jak o tom svědčí jeho služební knížka, už k 1. lednu 1911, tj. ve dvaadvaceti letech. Odpovídala šikovateli neboli rotmistru v armádě. Škoda, že k povýšení se vztahující poznámka je z důvodu poškození zápisu nečitelná (viz s. 66).

Brzy po svém povýšení se Čeněk nechal na palubě „Císaře Františka Josefova I.“ vyfotografovat. V jeho obličeji zaujmou jiskrné černé oči a knírek pod nosem. Podobenku, zasazenou do rámečku z pepřového dřeva, věnoval své sestřenici ze Znojma. Kotva s korunkou na levém rukávě blůzy dokazuje, že Vrba byl poddůstojníkem a aby nebylo pochyb, věnování na rubu podepsal ‚Vrba Bmt', tedy *Bootsmannsmaat*. Označení na rukávě říká také, že jeho specializace byla dělmistr; německy *Geschützmeister*. Češi však používali pro toto služební zařazení spíše pojem *šťoumajstr*. Toto zařazení platí podle služební knížky od nástupu Čeňka k *Marinedetachementu* v Tientsinu koncem roku 1911. Do té doby byl stále *Batteriemaatem*. V této pozici se ještě 7. června 1911 zúčastnil cvičných dělostřeleb v Chefoo (dnes Yantai, podle původní staré městské části), a to se 70% úspěšností. V Chefoo tehdy stála loď od 7. do 26. června a čas byl opravdu vyplněn cvičením, ať už šlo o dělostřelbu nebo vystřelování torpéd. Cvičila se i noční střelba. Takových cvičných střeleb, včetně střeleb z ručních zbraní, se během mise konalo poměrně dost, a to jak v Číně, tak v Japonsku. Ve služební knížce je však zaznamenaná jen ta jediná.

Čeňkova fotografie v uniformě *Bootsmannsmaata*.

Vpravo: Tato fotografie vznikla podle poznámky na rubu jedné z kopií během poledního pauzy v Nagasaki. Muselo to být buď v březnu nebo v říjnu 1911, kdy zde loď kotvila. Čeněk má na hlavě civilní klobouk, který údajně patřil jeho jedinému (prostovlasému) domorodci na snímku.

Fotografie nějakých Japonců z pozůstalosti Čeňka Vrby, které vznikly v tokijských ateliérech. Jak se k nim dostal, nevíme.

Aranžovaný snímek z Nagasaki nám představuje neznámého Čeňkova kolegu.

Obrázky, které si Vrba dovezl z Japonska. Ten vlevo je z Iculušimy.

Třiadvacet Čechů a rozhalený český Němec Vinzenz Vrba vlevo od tabule s nápisem na křižníku „Kaiser Franz Joseph I.".

na tuto fotografii, že jeho otci bylo ‚milejší žít volněji, než se oblékat po vojensku'. Odvolával se při tom na otcovu služební knížku, kde skutečně byl zaznamenán nejméně jeden trest za porušení předpisů o úpravě zevnějšku.

Fotografie je zajímavá ještě z jednoho pohledu. Objevuje se hned na několika webových stránkách na internetu a nejméně ve dvou publikacích![135] Možná, že štoček se dostal do některého z vídeňských listů – vydavatelé Hlasu národa s nimi totiž obchodovali. Ale možná také, že je to jen jiná kopie z téhož negativu. Fotografie měla i podobu pohlednice a tak se mohla objevit i v jiném rodinném archivu.

Po uklidnění situace v Hankau byl křižník odvolán do Šanghaje, kde mezitím rovněž vypukly nepokoje. Revoluční hnutí nabývá v Číně koncem roku 1911 na síle. V Pražském illustrovaném kurýru z 19. listopadu 1911 čteme: ‚Čínská revoluce se šíří a zachvátila již i severní provincie

135 Viz www.kriegsmarine.at a kopie na http://forum.valka.cz či www.igodiving.cz. Fotografie byla otištěna též v knize autorů Nováka, Žiarovského a Šupíka Bitva v Otrantské úžině na s. 246. I oni podlehli dojmu, že snímek je z roku 1912. V roce 2013 se objevila v knize Wilhelma Donka (s. 341), věnované cestám rakouských válečných lodí na Dálný Východ.

Číny, jichž hlavním městem je Tientsin. … Je přístavním městem Pekingu a má znamenitý obchod transitní.' Křižník ‚Císař František Josef I.' dostává nové úkoly. Část námořníků je prostřednictvím anglického parníku přepravena ze Šanghaje na sever do Pekingu (44 mužů) a Tientsinu (39 mužů) k posílení ochrany rakouských diplomatů a konsese v Tientsinu (srv. Donko, 2013, s. 332). Je mezi nimi i Čeněk Vrba.

Námořníci totiž nesloužili jen na staniční lodi, byli přítomni i na pevnině. ‚Na „rakouském" území' napsal k tomu Jindřich Marek (2003, s. 30), ‚tvořilo zdejší posádku 32 námořníků s námořním důstojníkem jako „Detachement-Kommandantem", který vykonával dohled nad zdejší policejní stanicí a měl soudcovské pravomoci, které byly však místními Číňany často ceněny, protože byly rychlé, nebyrokratické a zdarma, což při všeobecné úplatnosti čínských soudů a administrativy nabízelo šanci především těm, kteří si uplácení nemohli dovolit.'[137] Kromě posádky v Tientsinu měli Rakušané větší posádku, složenou z námořníků, ještě při rakousko-uherském diplomatickém zastoupení v Pekingu a další dva námořníci byli pak podle Marka (2003, s. 30) v pevnosti Ta-ku jako členové mezinárodní dozorčí komise.[138]

Služba na pevnině byla vyvrcholením Čeňkova asijského pobytu. Stává se zástupcem šéfa rakousko-uherské policejní pobočky v Tientsinu. Zdejší menší posádka námořníků, jejíhožjen o pět let staršího velitele – Artura Colloriga, poručíka řadové lodi[139] – Čeněk zastupoval, měla mj. chránit rakouského konzula, který dostal strach poté, co nechal popravit několik čínských revolucionářů. Služebně byla jednotka podřízena hlavnímu

137 Vrba se zmiňuje o 90 mužích, Wikipedia uvádí, že tientsinskou koncesi chránilo 40 *mariňáků* a 70 příslušníků čínských milic (*Hsingpolizeistwa*) (viz heslo Concessions in Tianjin na http://en.wikipedia.org). Dočteme se zde i to, že všichni obyvatelé koncese získali rakousko-uherské občanství a podléhali proto jurisdikci Rakouska-Uherska. Rakousko-uherské zákony zde zajišťovaly nižší kriminalitu, než byla v jiných částech města. Koncese měla vlastní školu, divadlo, zastávárnu, lázně, nemocnici a hřbitov. Čeňka se pak bezprostředně týkaly hlavně kasárna a věznice.

138 Tato čínská pevnost byla zrušena na základě podmínek mírového protokolu z roku 1901, o jehož dodržování dozorčí komise dbala.

139 Jméno tohoto námořního důstojníka se podařilo dešifrovat ze tří jeho poměrně špatně čitelných podpisů, dochovaných ve Vrbově pozůstalosti. Pak už bylo snadné zjistit, že *Linienschiffsleutnant* (osmá nejvyšší hodnost u rakousko-uherské *marine*) Artur Colloriq, ročník 1883, nastoupil k v současnému námořnictvu 26. června 1902 a hodnost poručíka řadové lodi získal v roce 1911. Zůstala mu až do roku 1918. Do roku 1915 si vyskoužil kromě Vojenského jubilejního kříže z roku 1908 a Pamětního nebo Mobilizačního kříže za účast v preventivní mobilizaci 1912–1913 v souvislosti s tzv. balkánskými válkami (tzv. *Balkankriege 1912/1913*) ještě nějaké turecké vyznamenání nejnižšího stupně. Do konce roku 1917 získal také Karlův vojenský kříž a tzv. *Militärchargen-Dekorade Auszeichnung mit Kriegsdekoration und Schwertern* – záslužnou medaili zvanou krátce Signum laudis (Almanach, 1915, s. 615 a Almanach, 1918, s. 525).

Čeněk Vrba v době policejní služby na čínské pevnině – vlevo od něj patrně jeho velitel Artur Colloriq. Fotografie vznikla na dvoře kasáren námořní pěchoty v Tientsinu.[140] Číňan, sedící na skupinové fotografii zcela vlevo, se objevuje mezi starými fotografiemi ještě na jednom sólovém snímku.

Čeňkova asketicky vyhlížejícího velitele nacházíme zřejmě i na této fotografii. Námořníci, kteří se s ním a neznámou Číňankou vyfotografovali, patřili asi k tientsinské nebo pekingské posádce.

dosavadní velitel na „Szigetvár". Čeněk je kupodivu na křižník zařazen podle služební knížky opět jako *Batterienaat*. Možná to souviselo s tím, že mu ke *Geschützmeisterovi* chyběl příslušný kurz. Musel se na lodi setkat s Rudolfem Balákem (1894–1951), pozdějším policejním inspektorem v Brně a autorem zajímavého průvodce po jugoslávském Jadranu (Balák, 1939).[180] Ten totiž sloužil na „Szigetvár" právě v roce 1912 a účastnil se plavby do Číny (Urbanová, 2004, s. 96). Zpáteční plavba po trase Hongkong – Singapur – Sabang na Sumatře – Kolombo – Aden – Suez – Port Said skončila v Pule 26. března.

Jediný z pamětníků – synovec František Ošanec mladší měl ve věci jasno, když tvrdil, že strýc jel do Číny na jedné lodi a na jiné se vracel

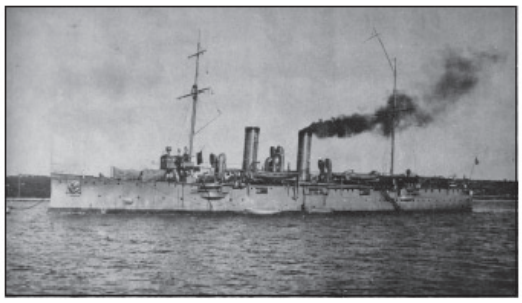

Křižník „Szigetvár", s nímž se Vrba vracel z Dálného Východu do Evropy (archiv autora).

„Císařovna a královna Alžběta", správně jen „Kaiserin Elisabeth", na pohlednici vydané v roce 1908 (archiv PhDr. Jany Martínkové).

172 Protože kniha byla psaná mezi světovými válkami, chybí zde bohužel popis Istrie, Rijeky a některých ostrovů, které v té době patřily Itálii.

knížce jsou tři různá hodnocení z této lodi, pokaždé podepsaná jinou osobou. Na lístku zmiňovaná plavba byla asi poslední. Velmi podrobné a kladné hodnocení napsal tentokrát Albert Peter.[181] Hodnost nelze přečíst, ale jelikož byl v roce 1914 povýšen na korvetního kapitána, byl v té době pravděpodobně poručíkem řadové lodi. Výborné ohodnocení je o to zajímavější, že jen o tři dny dříve podepsal tentýž důstojník ve Vrbově služební knížce čtrnáctidenní trest zákazu opuštění lodi (*Bordarrest*) za hrubý přestupek v úpravě zevnějšku.

„Lacroma" byla loď pro zvláštní účely. Byla to jachta s parním pohonem o výtlaku 1 680 tun, dlouhá 71 a široká 10 metrů, s ponorem 4,7 metru. Dosahovala rychlosti 18 uzlů (něco přes 33 km/hod). Byla přestavěná

Admirál Anton Haus.

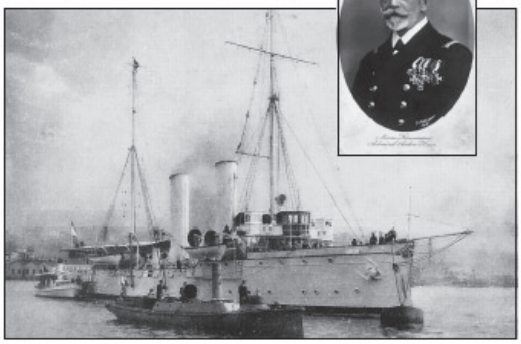

„Lacroma" na fotografii z archivu Jiřího Nováka. Námořní historik ke snímku dodal, že zajímavá je i barkasa[182] v popředí. I když už nebyla poháněna parním strojem, nýbrž motorem, zůstal z estetických důvodů zachován komín.

181 Albert Peter byl ročník 1873 a u námořnictva sloužil od 1. října 1892. Válmanachu 1918 (s. 520) je veden stále jako korvetní kapitán.
182 Člun, který dopravoval osoby a proviant mezi přístavem a zakotvenými loděmi.

Geschützmeisterkursu a že je v Pule trochu zmatku (píše doslova „*konfusionu*") „*kvůli tém Turkům*". V tu dobu – od října 1912 – probíhala první balkánská válka, která skončila až v květnu 1913. Úspěchy Srbska a Černé Hory v Albánii vedly k částečné mobilizaci rakousko-uherské armády, včetně válečného námořnictva, protože Rakousko-Uhersko si nepřálo přístup těchto států k moři.[183] Podporovalo proto spolu s Itálií vyhlášení samostatné Albánie v listopadu 1912 a v prosinci téhož roku vyzvalo Srby a Černohorce, aby se stáhli z území nového státu. Válka zřejmě způsobila, že sešlo z plánované dovolené o Vánocích 1912. 6. září 1913 pak Čeněk bratranci sděluje, že jakmile utichla „*ta válka*", musí zase chodit do školy. Tentokrát šlo o druhou balkánskou válku, která trvala od konce června do 10. srpna 1913.

O ukončení kurzu informoval Čeněk svého otce dopisnicí odeslanou z Puly 21. října 1913: „*Nejdražší otče, sděluji Ti, že zkouška je u konce a již dnešním dnem*[184] *jsem byl jmenován dělnistrem. Jsem také ode dneška přidělen jako učitel k dělostřeleckému instruktorskému kurzu.*" Dopisnicí byla společná fotografie absolventů zkoušky. Stejnou fotografii poslal Čeněk i své snoubence Anně do Kroměříže, které sdělil, že zkouška dopadla výborně (služební knížka to potvrzuje), a bratrovi *Rudimu* na *kadetku* do Lvova, kterému napsal jen stručně, že byl *vymustrován*. Musel být na ukončení kurzu patřičně hrdý. Však prý také dostal za úspěšné

Obrázky torpédoborce typu „Huszár" v čele skupiny torpédovek, chránících čelo kýlové linie těžkých lodí, pancéřového křižníku „Císař Karel VI." s „vlajkoslávou" sušícího se námořnického prádla a starších bitevních lodí „Habsburg" a „Zrinyi" putovaly před válkou z Puly do Znojma (archiv Antonína Peničky).

186 K mobilizaci píše domů na pohlednici odeslané z Puly 6. prosince 1912 výše zmíněný František Burian: „... Šťastně jsem se dostal na místo. Přijelo nás asi 600 tím vlakem a stále ještě povolávají. Nestrachuj se však, nic z toho všeho nebude ... Zatím nevím, na kterou loď půjdu, ale odpoledne násobečou a každý půjde na své místo." 28. května 1913 pak psal z Terstu, že je už na cestě domů (archiv Ing. Jiřího Tomiso).
187 Podle služební knížky nastala změna oficiálně až k 1. listopadu 1913.

S. M. S. „Radecký" už jako školní loď „Adria". Převzato z knihy Wladimira Aichelburga Register der k. (u.) k. Kriegsschiffe: von Abbondanza bis Zrinyi.

pozadí. Jsme to koupili a zanesli jsme to na loď, aby to ostatní kolegové viděli, a když jsme to nesli ven, tak jsme to měli proclít. Velká komedie s tím byla, že prej jsme to dostali vodkudsi, jsme to koupili jinde a to jsme museli prokazovat, zas utíkat ven k tomu klenotníkovi a že jsme to koupili od něho, a tak dále.

No, Dvořák měl velkou radost z toho, přišel na ten večírek a já jsem tam měl tu řeč poděkovací, že... (manželka: proslov), ten proslov, ano. No a tak potom, jak bylo po všem, tak jsme seděli taky jaksi společně u stolu a popíjeli jsme, hudba hrála, tak povídá: „Já jsem to měl vědět, že vy tady jste inspirátorem toho všeho tady, toho celýho, toho zakončení, tak bych bývał todlencto neudělał." Když už měl trošku taky drobku, tak jsem věděl, co a jak.

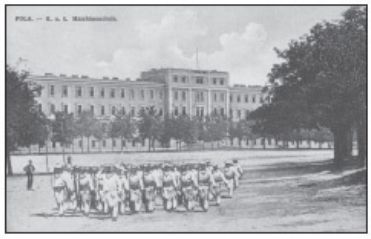

Pulská *k. u. k. Marine Maschinenschule* a *Exerzierplatz*, tj. cvičiště na dobové pohlednici ještě bez pozdější nástavby (archiv Franja Zeljalka).

Líc a rub fotografie absolventů kurzu pulské školy strojníků.

KAPITOLA OSMÁ

Vlevo manželé Vrbovi, vpravo manželé Ošancovi, v době, kdy ještě manželi nebyli. Je to jedna z nejpěknějších fotografií v rodinném albu a zřejmě první z Čeňkových „helgolandáckých".

Jméno Čeňkovy snoubenky, vyryté do skla. Iniciály V. V. znamenají zřejmě Vincence Vrbu.[288]

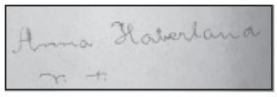

O notně vybledlou, 17 cm dlouhou čepicovou stuhu z „Helgolandu" pečoval Čeněk až do svých posledních dnů (foto Svatopluk Vrba, 2012).

František Ferdinand d'Este s rodinou a německým císařem Vilémem II. na zámečku Miramare u Terstu. Jde o fotografie Rudolfa Brunera-Dvořáka (1864–1921) z Přelouče, dvorního fotografa následníkovy rodiny, pořízené 27. března 1914 (archiv MUDr. Břetislava Šmída).[289]

V červnu 1914 zavítal Vilém II. ještě na Konopiště. Na nádraží jej vítali následníkovi synové v námořnických uniformách. Na stuze jejich čepic stálo jméno lodi, pojmenované po jejich otci – S. M. S. „Erzherzog Franz Ferdinand" (foto Rudolf Bruner-Dvořák, archiv MUDr. Břetislava Šmída).

Kolem staré benátské pevnosti a majáku Jadrija (z roku 1871) při ústí Kanálu sv. Antonína, spojujícího volné moře se Šibenickým zálivem, vyplouval „Helgoland" mezi minovými poli do bojových akcí (foto autor, 2011).

Ještě raději však asi měli námořníci opačný pohled, když se vraceli po skončené akci a na konci Kanálu sv. Antonína uviděli důvěrně známé budovy Šibeniku a na pravoboku pak siluetu námořní školy na mandalinském poloostrově, znamenající, že jsou šťastně „doma" (foto autor, 2011).

Někdejší kotviště válečných lodí v zátoce sv. Petra, součásti Šibenického zálivu (foto autor, 2010).

Tivatský záliv na fotografiích z archivu Ing. Jiřího Tomise. Jeho dědeček František Burian stojí na spodním snímku vlevo na zádi lodky ve světlé uniformě.

Tivatský záliv z průsmyku pod Štirovnikem – nejvyšším vrcholem lovćenského masivu, obsazeném dodnes armádou (foto Zdeněk Kohoutek, 2010).

Dva snímky z Boky Kotorské, po Pule druhé největší námořní základny. Byly pořízeny z jednoho místa stejnou ohniskovou vzdáleností, takže je bylo možné spojit a udělat si tak celkovou představu o kotvišti u Đenovići. Škoda, že není stejná také ostrost obou fotografií. Vlevo vidíme kotviště torpédoborců, vpravo pak křižník „Helgoland".

Kotviště v Boce v detailnějším pohledu. Na snímku staré torpédovky, obklopující neméně starý torpédoborec „Blitz", sloužící už od roku 1888. Tyto lodě, patřící k 11. *Torpedodivision*, byly určeny jen k obraně kotorské základny (archiv Ing. Jiřího Tomise).

nad stolem, když se ozvala děsná rána a celá loď se silně otřásla. První, co ho napadlo, bylo, že jde o torpédový útok nebo o minu. Po chvíli bylo jasné, že asi najeli na ponorku, ale na ‚Helgolandu' si nebyli jisti, jestli to nebyla ponorka vlastní. Sifferlinger dodává, že palba byla zastavena a „Balaton" s „Csepelem" se podělily o 27 zachráněných francouzských námořníků.[274] Ponorka šla ke dnu a ve 3 hodiny 26 minut mohl „Helgoland" a doprovázející jej lodě pokračovat v plavbě.[275]

274 J. Novák (Novák et al., 2011, s. 108) podobně jako H. H. Sokol (1933, s. 250), J. Marek (2001, s. 54) a jiní udává 25 mužů. Tomášek s Moulisem (1984, s. 56) píší jen o 25 členech posádky. E. Sieche v přehledu potopených ponorek na www.gwpda.org dokonce tvrdí, že zajatců bylo jen 16. Informace vycházející ze oficiální zprávy pro tisk, vydané bezprostředně po skončené bitvě. Dochovaná fotografie (viz dále) nám představuje 24 zajatců. Nemuseli se samozřejmě fotografovat všichni.

275 Jak uvádí Sifferlinger (2005, s. 35), nebylo to zřejmě první setkání „Monge" s „Helgolandu". Podle francouzských pramenů byl „Helgoland" neúspěšně torpédován touto ponorkou už 17. srpna 1915 za boji o Palagruži.

Čeněk Vrba opět v Kotoru (foto autor, 2009).

Vrbův válečný suvenýr – skříňka ze dřeva sestřeleného letadla (foto autor, 2012).

Pistoli, označovanou jako vzor „Balkán" nebo „Orient" z Čeňkovy pozůstalosti vyfotografoval kdysi v Loučce Čeňkův vnuk Jiří Vrba.